Odpoledne Pa-lin. Krásná
tvrdý chrám. Fotografuji. Setkání
kruhem s dětmi. Ukazalo
se, že mimo to jsou všechny
Mnoghové. Kaže jim ať
nesplní hlavní kolovného
anekdotovány. Tedy znají
o Ježíšem, hlavně ten
Ukrajinec, ten, volaný
se stalo jakýmsi prodez.
Stal se jmenovitě, byl
kmeny. Bohové k lidem.
Vlk mělí nepřítelem vlaky,
atd., to se dnes kmeny
chtěli nepřítelem, tedy se
nepřítel zahnal vlaky

se ve sotu rozdílnosti e
nepřítelem na přítel.
Vrátili jsme se domů. Stín
se schodí, tedy jsou vyčili-
dované, mnoho vyšší Šum a
Andra – ve stanicích.
Večer ~~[illegible]~~ jsme vyšli
na jedy, schodili jsme vyjeté.
Nad L. dvě hvězdy, jsou zřejmě
v mlze hvězdě se, nebo
Berry, tvrdí, jmenují nebe
malé Jeny, jsou vlídy
jsme fajnovou zahrnuje
na pohyb mnohonásobného
jehlice se jevily – na
lehkých opičkách medu

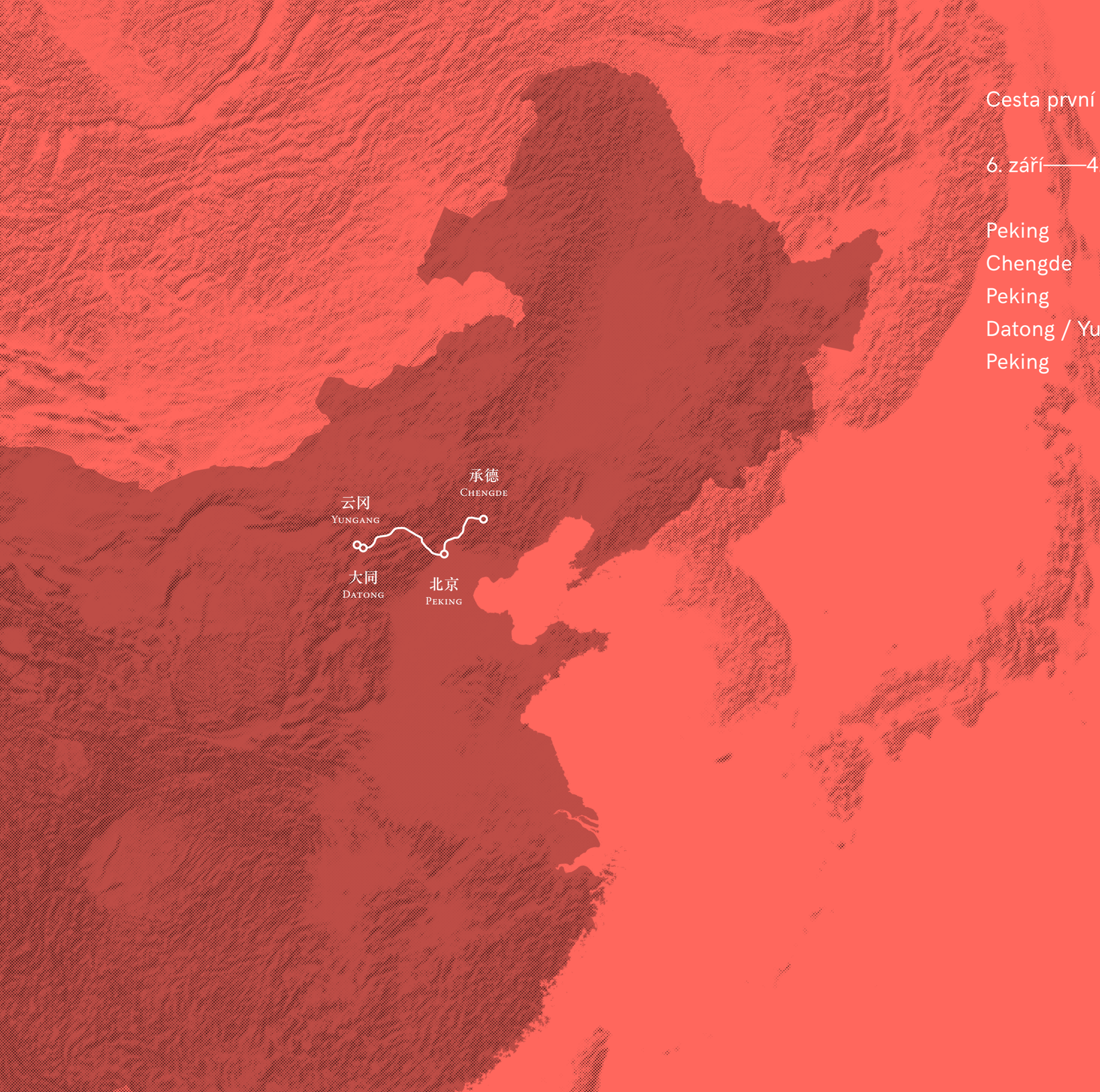

Cesta první

6. září——4. říjen 1957

Peking
Chengde
Peking
Datong / Yungang
Peking

Zajímavé, že v těchto buddhistických chrámech téměř celou plochu zabírají božstva. Jsou to skutečné schrány pro bohy. Pro věřící tam je jen málo místa. U nás je to naopak. Pánbíčkům jsou vyhrazeny kromě hlavního oltáře jen boky lodi a kaple.

6. září 1957, pátek Dvanáct hodin a padesát pět minut přistání na letišti v Pekingu. Očekává mne zástupce ředitele Archeologického ústavu,[1] tlumočník a člen kulturního oddělení velvyslanectví. Ubytování v hotelu Peking.[2] Po cestě první dojmy, navečer procházka, návštěva bazaru. Zamlouvám si první kus do sbírky, skytskou plaketu. Po cestě z bazaru potkávám hned Pouchu.[3] V noci horečka, pocení.

7. září 1957, sobota Slabý jak moucha. Velvyslanectví – Palát.[4] Obchodní dům – dárky. Oběd: pečená šunka s nakrájeným ananasem. V noci se vypotil – odpoledne přišel tlumočník, vedoucí zahraničního oddělení Akademie věd a zástupce ředitele Archeologického ústavu. Porada o ustavení programu. Do Tibetu to nejde – nepokoje.[5] Uvidím, jak se projeví.

8. září 1957, neděle Celý den ležím, hlava mě bolí jak škopek. V pokoji je v poledne 24 °C. S tou čínskou starostlivostí to asi nijak valné nebude. Objednal jsem si oběd do pokoje. Přinesli jej studený, místo černého chleba bílý, místo pudingu s kakaem puding se želé a bez lžičky. K tomu žádný ubrousek. A člověk jim nemůže vynadat. Jednak to neumí a jednak by tomu stejně nerozuměli. Palát.

9. září 1957, pondělí V nemocnici na prohlídce. Po vyšetření a proklepání: zápal plic. Po rentgenu: nic. Procházky, jíst, odpočívat. Nadělal jsem u starožitníků hned za padesát jüanů dluhů. Poprvé na bleším trhu. Teprve večer jsem dostal peníze dvě stě dvacet jüanů (minimum je dvě stě, maximum dvě stě padesát).

10. září 1957, úterý Dopoledne na bleším trhu, odpoledne prohlídka střední části Zakázaného města.[6] S německým biologem Zachariasem.[7]

11. září 1957, středa Dopoledne v Liuločangu[8] [*Liulichang* 琉璃厂], odpoledne zoologická zahrada.

12. září 1957, čtvrtek Dopoledne v Liuločang, odpoledne Letní palác.[9] Příprava na cestu.

1 Archeologický ústav Čínské akademie věd (*Zhongguo kexueyuan kaogu yanjiu suo* 中国科学院考古研究所), založen v roce 1950. Vznikl reorganizací vědeckých institucí po odchodu Academie Sinica (*Zhongyang yanjiuyuan* 中央研究院, založena 1928) na Taiwan.

2 Hotel Beijing (*Beijing fandian* 北京饭店) je prominentní hotel v Pekingu.

3 Pavel Poucha (29. prosinec 1905 — 15. leden 1986) byl český orientalista, viz například Schwarz, Blažek 2011; též Kolmaš, Šíma 1976; Šíma 1986.

4 Augustín Palát (16. únor 1923 Krhová u Valašského Meziříčí) je význačný sinolog. V letech 1954—1958 působil na zastupitelském úřadě v Pekingu.

5 Míní tím zřejmě nepokoje ve východním Khamu a Amdu v roce 1956 jako reakce na pozemkovou reformu prováděnou v těchto oblastech.

6 Zakázné město (*Zijincheng* 紫禁城), komplex císařských paláců v Pekingu, známější spíše jako Bývalý palác (*Gugong* 故宫). Byl vybudován v letech 1604—1620 za vlády dynastie Ming.

7 Martin Zacharias — německý biolog a genetik (viz Zacharias 1969; Müntz, Wobus 2013).

8 Pekingská čtvrť ležící na jihozápad od náměstí Tian'anmen 天安门. Za Jisla, stejně jako dnes, proslavena prodejem tradičních řemeslných výrobků, umění a starožitností.

9 Letní palác (*Yiheyuan* 颐和园), park s chrámy a obytnými budovami, ležící na severozápad od Pekingu. Od 18. století letní příbytek pro císařskou rodinu.

Brána nebeského klidu
s portétem Mao Zedonga,
nenápadně zakrytým
ceremoniálním sloupem
huabiao 华表
(Peking)

13. září 1957, pátek V šest ráno odjezd autobusem do Čcheng-te [*Chengde* 承德]. Vyjeli jsme východním směrem a jedeme stále na východ. Ve čtvrt na osm ráno zahýbáme na sever. Stále podél trati. V devět hodin přejíždíme řeku a jsme v Choaj-ju [*Huairou* 怀柔]. V pozadí jsou hory, o půl desáté město Mi-jün [*Miyun* 密云], obehnané čtvercovou hradbou. Ve tři čtvrtě na jedenáct Ši-ša [*Xishan* 西山]. Zde čtyřicet minut na jídlo. V poledne najíždíme na řeku a jedeme podél ní do hor. V dáli je vidět Čínská zeď.

Porucha motoru. Serpentiny, tunely. Z pohoří sjíždíme dolů opět po proudu jiné řeky. Ve tři hodiny Lün-ping [*Luanping* 滦平]. Zde čeká jeep z Čcheng-te, kterým jedeme dále. Do kopce netáhne a bere nás tentýž autobus do vleku. Mnoho lidí s voletem. Dvacet kilometrů před Čcheng-te pískovcové skály. Na dvojici věží zříceniny kaple.[10] Zůstáváme podruhé viset a do vleku nás bere náklaďák. (Čcheng-te sto osmdesát tisíc obyvatel.)

Najednou potkáváme auto, které nám zastavuje. Vylézá z něho několik lidí. Je to starosta Čcheng-te se suitou. Přesedám k němu. Na hranicích města nás čeká celé hejno lidí. Zastavujeme a je velké vítání. Celá městská rada. A opět přesedám do limuzíny a zastavujeme u hotelu v čínském slohu s pavilonem na malé skále, borovicemi, obklopeného jezerem se spoustou lotosů. Vše [se nachází] v háji. Překrásné místo.[11]

Vŭo män chŭej chi pa = vraťme se domů
Chaj tan i chŭej caj chuej čü = ještě se nevracejme[12]

14. září 1957, sobota

1) Chrám Velkého Buddhy[13] (Avalókitéšvary), fotit dopoledne i odpoledne
2) Chrám Velkého nebe[14] (jen odpoledne)

Ráno chci vylézt na umělou skálu s jeskyní, na jejímž vrcholu je pavilon – nad jezerem. Stoupám na druhý schodový kámen – a strnu. Ještě že jsem se podíval na zem. Leží tam zelenočervený had s tmavými skvrnami.

Pan hoteliér se směje. To prý nic není, bývá větší, přes metr, a tlustý. A jsou jedovatí? Jsou, ale nikdo je nezabíjí. Pak vidím ještě dva těsně u mostu, jak vystrkují hlavy mezi kameny, kterými je lemováno jezero. Jednoho přece jen zabijí. Asi kvůli mně. Pak celý den prohlídka pěti klášterů, mezi nimi i Putaly.[15] Všude jde i starosta a šéf kultury. V chrámu s velkým Avalókitéšvarou nás přijímal opat se suitou – všichni velmi milí a srandovní dědouši s řídkými čínskými vousisky a širokými klobouky.

Jinde mniši nejsou, jen strážci. Všechny kláštery dávno zpustlé, ale začali s rekonstrukcí. Naplno se už pustili do obnovy jednoho velkého chrámu s pagodou na kopci.

Večer je taneční zábava. Tancuje se tu jako v Chudžirtu,[16] střídají se dva „jazzy“, zjevně amatérské. Po našem se na to dohromady nedá tancovat. Děvčata se

[10] Shuangtashan 双塔山 — dvě vedle sebe osamoceně stojící pískovcové věže o výšce zhruba čtyřicet metrů, ležící asi třicet kilometrů jihozápadně od Chengde. Na vrcholku obou věží byly již v 8. století postaveny nízké stúpy/pagody. Jedna z nich byla poničena během zemětřesení v roce 1976 s epicentrem v Tangshanu 唐山.

[11] Hotel byl pravděpodobně vybudován uvnitř areálu císařského letního paláce Bishu shanzhuang 避暑山庄, situovaného v areálu několika jezer.

[12] Fonetický přepis pokynů ohledně zpáteční cesty, nejspíše tedy určený Jislovu řidiči nebo průvodci či tlumočníkovi. Pravděpodobná rekonstrukce Jislovy poznámky: *Women huiqu ba.* 我们回去吧. „Vraťme se.“; *Hai deng yihui zai huiqu*. 还等一会再回去. „Ještě chvíli počkejme a pak se vraťme.“

[13] Chrám všeobjímajícího míru (*Puningsi* 普宁寺) nazývaný též Chrám Velkého Buddhy (*Dafosi* 大佛寺).

[14] Pravděpodobně Chrám všeobjímající radosti (*Pulesi* 普乐寺), kopie pekingského Oltáře nebes (*Tiantan* 天坛).

[15] Areál tradičně označován jako Osm vnějších chrámů (*Waibamiao* 外八庙), i když do dnešní doby přežilo jen pět. Chrám Putuo (*Putuo Zongchengzhimiao* 普陀宗乘之庙) je jedním z nich.

[16] Zde Jisl odkazuje na svůj záznam v deníku z 29. srpna 1957, kdy se nacházel v mongolském lázeňském městečku Chudžirt. Lázenští hosté se tu vedle léčebných procedur po večerech též věnovali společenskému tanci.

střídají a chodí pro mě. Dvě dokonce – div divoucí – dvakrát. Ta jedna vždycky na valčík. Ukázal jsem jí, jak se to tancuje u nás, a zřejmě tomu přišla na chuť. Pak se mě musela držet, aby neupadla.

Správný název: Čcheng-te, hlavní město bývalé provincie Že-che [*Rehe* 热河] (jméno řeky), dříve Džehol.

15. září 1957, neděle Prohlídka paláce a muzea.

V jednom paviloně sbírka obrazů. Místnost věnovaná čínské kaligrafii a ukázkám písma různých dob. Originál Tao-kuen [*Daoguang* 道光], dynastie Čin [*Qing* 清].[17]

Tušové obrazy, malované prstem, velmi šikovné, čtyři Čchi Paj-š' [*Qi Baishi* 齐白石],[18] Len-pan-čiao,[19] překrásné tušovky (bambus, trávy, větévky ve vázách), tuš různých šedých odstínů [nečitelné slovo].

V jiném pavilonu sbírka porcelánu, většinou dynastie Čin [*Qing*]. Podobná modrá váza jako mám doma, stejná barva, označená jako Čchien-lung [*Qianlong* 乾隆].[20] Pavilon cloisonné,[21] květiny z drahokamů i květináčky z cloisonné nebo laku.

I celé miniaturní zahrádky s cáry mlhy z bílého kamene. Vše bývalé sbírky císařské v Čcheng-te. Pavilon drahocenných evropských hodin (Londýn, Paříž atp.), vykládaných malými safíry, diamanty atp., z masivního zlata. Vše styl empír, několik i preempírových [exemplářů]. Všechno představují statisícové hodnoty. Pavilon výšivek, paravánů, nábytku, rytin z kamenů a slonoviny – celé reliéfy, obraz z [nečitelné slovo] kamenného, doplněný slonovinou (fotografuji), bronzy nové i staré. Intarzovaný kostí, různě zbarvenou slonovinou, dynastie Chan [*Han* 汉].

Reliéfy ze dřeva, i kolorované.

Další pavilon: lamovské trubky z mušlí i plechu, dřevěné značení generálů. Zbraně – luky, pouzdra na luky, šípy, kamenné válečky na prsty, sedlo vyšívané – vlastní majetek císaře, jeho válečný oblek, spony, přezky, třmeny, vše zlacené, přilby. Mají cuby nambany![22] Je jasné, že to jsou čínské výrobky exportované do Japonska. Stejného stylu jsou i všechny ostatní ozdoby mečů. Vzpomínám si, že stejné ozdoby přilbice jsem viděl i v Ulánbátaru.

Zde jsou zlacené. Patřily osobní stráži císaře Čchien-lunga. Pavilon vyšívaných oděvů: pro herce opery z překrásných brokátů. Podle střihu je vidět, že tzv. mongolský dél je vlastně zjednodušený čínský oděv.

Celkem z paláce mnoho nezbylo. Co bylo obnoveno, bylo rekonstruováno jen ve zjednodušené formě. Na zemi jsou vidět půdorysy zbořených budov.

Náš hotel byl úplně přestavěn. V jednom pavilonu jsou staré fotografie. Podle nich je vidět, jak se mnoho změnilo. Celé císařské palácové město bylo obehnáno hradbou (dosud existuje).

Chodí s námi zas asi sedm lidí. To je pro mne rub čínské zdvořilosti. Člověk si nemůže vyjít ani na jediný krok sám, kam se mu líbí. Tak je tu každý prakticky zajatcem.

[17] Pravděpodobně jde o termín pro keramiku z období vlády císaře Daoguanga z dynastie Qing (1644–1911). V deníkovém zápisu z 15. října 1957 Jisl podobně odkazuje k mincím ze stejného období (viz otisk mince u zápisu z 5. října 1957, s. 57).

[18] Qi Baishi 齐白石 (1864–1957) je asi nejslavnější čínský malíř dvacátého století. Česky o něm: Hejzlar 1970.

[19] Pravděpodobně jde o Zheng Banqiaa 郑板桥 (1693–1765), malíře a kaligrafa dynastie Qing, který krátce působil v císařských službách, a proto je zřejmě zastoupen ve sbírkách v Chengde.

[20] Qianlong (1711–1799) byl čínský císař, čtvrtý v pořadí mandžuské dynastie Qing, vládl v letech 1736–1796.

[21] Zvláštní, zejména v Číně oblíbená smaltová technika (tzv. buňkový email), spočívající ve vytvoření ohraničených ploch na kovovém povrchu předmětu. Tyto přihrádky se následně třikrát zaplní různobarevnou emailovou hmotou.

[22] *Cuba* (japonsky 鐔) je záštita japonského samurajského meče, *namban* (japonsky 南蛮) pak označuje styl. Jisl se studiem japonských *cub* zabýval již před svojí asijskou cestou, studoval je v československých sbírkách, zejména pražských, a publikoval později na toto téma několik prací v angličtině a němčině. Viz Jisl 1960a; Jisl 1965a; Jisl 1967.

„Pan hoteliér se směje. To prý nic není, bývá větší, přes metr, a tlustý. A jsou jedovatí? Jsou, ale nikdo je nezabíjí. Pak vidím ještě dva těsně u mostu, jak vystrkují hlavy mezi kameny, kterými je lemováno jezero. Jednoho přece jen zabijí. Asi kvůli mně."
(Chengde)

Mytické bytosti zdobící střechu chrámu Xumi fushou s Perlíkovou horou na obzoru (Chengde)

V Čcheng-te je devět kostelů – klášterů. Tři z toho zničeny.[23]

1) Pu-lin [*Puningsi* 普宁寺]
Největší ze všech, má čtyřicet dva lamů. Stavba začata v roce 1755 za Čchien-lunga. Sestává z pěti paláců. V největším je velká dřevěná socha Avalókitéšvary tisícirukého a tisíciokého sedmdesát dva čínských loktů (asi dvacet čtyři metrů) vysoká. Po boku jsou menší Kuan-jin [*Guanyin* 观音] a Lan-hai da-s [*Nanhai dashi* 南海大师] (= Matka Jihu).[24] Teprve po roce 1911 se tento klášter stal přístupný i laikům. Předtím tam směli jenom lamové. Právě se začalo s opravami. Viděl jsem stavět ohromné lešení v budově s Avalókitéšvarou. Opatem je tzv. Cang-lama-džé.[25] Pak tu je civilní administrátor, od něhož jsem dostal utrum. Je docela nevrlý, zřejmě to je dohližitel dosazený státem. Lamové jsou většinou čínští Mongolové. V bočním paláci je pět set dřevěných lohanů,[26] mezi nimi též Ci-gom [*Jigong* 济公][27] (gom = děd, má na hlavě tiáru – druhotně jako dar). Mezi lohany stařena s kyjem.

2) Pu-lo [*Pulesi* 普乐寺]
Nazývá se též „Kulatý pavilon", vybudovaný 1766 za Čchien-lunga. Je to kopie Chrámu Nebes v Pekingu. Zcela nahoře je kulatý pavilon s velkou mandalou a bohatě vyřezávaným zlaceným stropem. Před budovou dva kamenní lvi. V hlavním chrámu tři buddhové, po bocích táry.[28] Kolem mandaly fajansové čhörteny,[29] na rozích bílé, mezi nimi černý, zelený žlutý, červený?

3) Su-šan [*Shuxiangsi* 殊像寺]
Velmi zchátralý, z doby dynastie Čching. V hlavním chrámu tři sochy Kuan-jin: 1. na lvu, 2. na čchi-linu [*qilin* 麒麟][30] a 3. na slonu.[31] Ki-lin = správná výslovnost čchi-lin, ki-lin je výslovnost kantonská.

4) Putala, též Pu-to ťing-cang [*Putuo zongcheng* 普陀宗乘][32]
1767 založená, jedna desetina lhaské Potály. Když přišel dalajlama do severní Číny, bydlel v tomto paláci.

5) Su-mi fu-su [*Xumi fushou* 须弥福寿][33]
Hlavní chrám má pozlacenou střechu s draky. Právě tu jsou velké rekonstrukční práce.

Večer v rádiu Dvořákův kvartet. Poznávám hned po prvních taktech, že je to Dvořák, ačkoliv jsem to doposud neslyšel. Právě tak poznávám, že to hrají Češi. Tak procítěně to nezahraje nikdo na světě.

Protože byla neděle, odpoledne nebyl žádný program, a tak jsem tu byl jak vězeň na Bezděze.

16. září 1957, pondělí V noci mne vzbudil průvodce – měl velké bolesti – a chtěl na mně nějaký lék. Stěžoval si již od začátku, že ho bolejí střeva a polykal nějaké pilulky. Včera mu bylo hůře a byl u něho lékař. Nedal mu vůbec nic a nenařídil ani dietu. Dal jsem mu tedy sám dávku živočišného uhlí, ale on se stejně při večeři napráskl všeho možného. Teď jsem úplně v „rejži" – on leží, teprve teď přišel sám na to, že musí držet dietu. Ale jak to bude s dalším pobytem a fotografováním? Včera celé odpoledne bylo tak zbytečně ztraceno! V osm hodin odjíž-

23 Původně jich bylo dvanáct, z pozdější doby zachováno označení Osmero vnějších chrámů (*Waibamiao* 外八庙); chrámy se však dodnes všechny nezachovaly. Kompletní výčet původních dvanácti je: Purensi 溥仁寺, Pushansi 溥善寺, Luohantang 罗汉堂, Pulesi 普乐寺, Anyuanmiao 安远庙, Puningsi 普宁寺, Puyousi 普佑寺, Guangyuansi 广缘寺, Xumi fushouzhimiao 须弥福寿之庙, Putuo Zongchengzhimiao 普陀宗乘之庙, Shuxiangsi 殊像寺, Guang'ansi 广安寺.

24 Jde asi o jednu z podob Guanyin/Avalókitéšvary, nazývanou Velký učitel z Jižních moří (*Nanhai dashi* 南海大师).

25 Tib. *gcang blama rdže*. O tomto opatovi se zmiňuje i Poucha 1962, s. 230 a černobílá fotografie ze s. 128.

26 Z čínského *luohan* 罗汉, což je překlad sanskrtského výrazu *arhat*, doslova „hoden".

27 Slavný *chanový* (zenový) mnich žijící v období vlády dynastie Jižní Song, který se proslavil excentrickým chováním a nezřízenou konzumací masa a alkoholu. Po své smrti se stal předmětem lidového kultu a brzy se dostal mezi slavných Osmnáct arhatů (*Shibaluohan* 十八羅漢).

28 Tárá, též Tára (tibetsky Dölma, *sgrol ma*), je bódhisattvou, ztělesňující ženský aspekt (mateřského) soucítění.

29 Tibetský výraz pro stúpu (*mčhod rten*), buddhistickou sakrální stavbu.

30 *Qilin* je čínský jednorožec (někdy trojrožec), mytický tvor s dračí tlamou, hřívou, buvolím ocasem, dvouprstá kopyta, tělo má pokryté šupinami.

31 Zde je možná mýlka. Existuje sice podoba Avalókitéšvary na lvu (Simhanáda), ale v tomto případě se pravděpodobně jedná o triádu různých bódhisattvů: Avalókitéšvara (*Guanyin* 观音) na *qilinu*, Maňdžušří (*Wenshu* 文殊) na lvu a Samantabhadra (*Puxian* 普贤) na slonu. Pro tuto variantu hovoří i fakt, že celý chrám dal císař Qianlong postavit na památku návštěvy poutního chrámového komplexu Wutaishan 五台山, kde je stejnojmenný buddhistický klášter zasvěcený Maňdžušrímu. Viz například Charleux 2015.

díme fotografovat. Nejprve přijde na řadu Pu-lo, který je vidět z hotelu. Za ním je ohromná kyjovitá skála.[34] Z něho vidět Putálu[35] a před ní Su-mi fu-su [*Xumi fushou*][36] s červenou fasádou.

Před hlavní budovou, obrácenou k západu, jsou dva kamenní lvi. Po bocích brány se třemi vchody jsou v obvodní zdi dvě branky. Za hlavní branou je pavilon s velkým lakovaným Putai-Hwašangem [*Budai heshang* 布袋和尚] a čtyři velcí králové, asi čtyři metry vysocí. Zdali v bráně jsou dva strážci, jsem se zapomněl podívat, ale je to velmi pravděpodobné. Na velkém nádvoří před hlavním chrámem je litinové vykuřovadlo, po bocích nádvoří pavilony s dharmapály.[37] Proti každému z nich směrem k čelní zdi, za okrouhlou hradbou jsou vysoké pavilony s vysokým zděným spodkem, v pravém je zavěšen zvon. V hlavním chrámu jsou na hlavních třech oltářích tři Buddhové s trůny, na nich garudové.[38] Jsou pět až osm metrů velcí. Po bocích jsou vždy čtyři Táry. Vše zlatý lak na dřevě. Na pravé straně je stojan s bronzovým zvonem. Za hlavním chrámem je na vysoké terase, na niž vede z obou stran schodiště, pavilon s nápisem na kameni.

Od něho se vystoupí na ochoz mandaly, na němž je celkem osm fajansových čhörtenů. Od nich se po schodišti vystoupí k vlastnímu středu, kterým je velký kruhový pavilon s překrásným zlaceným vyřezávaným stropem. Uprostřed je ohromný kamenný válcovitý tesaný podstavec, na něm velké dřevěné dordže.[39] Zcela nahoře v něm je bronzová plastika jidama se šaktí,[40] asi šedesát až osmdesát centimetrů vysoká.[41] Kolem tohoto velkého pavilonu jsou malé pavilony, takže půdorys je skutečná mandala se čtyřmi branami. Zcela vzadu je zadní vchod. Celý chrám je stupňovitě položen na mírném svahu. Poměrně dobře zachovalý, jsou tu dva strážci.

Fotografování věcí v muzeu. Potom povinný klid do půl třetí. Taková spousta drahocenného času, zbytečně ztraceného!

Odpoledne v Pu-lin. Nádherný chrám. Fotografování přerušeno kontrolou a deštěm. Ukázalo se, že mniši tu jsou vlastně Mongolové. Vlezl jsem až naproti hlavě kolosálního Avalókitéšvary. Prsty mají v průměru asi dvanáct centimetrů, hlava asi dvě lidské výšky, v dlani by se dalo pohodlně sedět. Strhl se prudký vítr, liják, kroupy. Bohové se brání. Vítr mlátí rozbitými vraty, čekám, že se chrám každou chvíli rozsype. Zvonky na rozích zdvižených střech se ve větru rozklinkaly a vyzvánějí na poplach. Všude pomalý zánik. Zdi se drobí, tašky jsou vyloupané, všude vyráží křoví a tráva i na střechách. Z věží jsou vykotlané zuby, schodiště rozjeté. Mezi tím staré borovice, přes zdi se vine břečťan a svlačec. Barvy, barvy. Modré nebe, modré stěny, zelené střechy, žlutá fajáns suburganů,[42] bělost mramorového zábradlí se zelenými malachitovými čepičkami.

Po večeři se jde na čínskou operu. Jsou to dva kusy. První je o pyšné princezně: král slaví narozeniny, na oslavu přijdou všichni synové i jejich manželky. Jen jedna pyšná nepřijde. Je z toho velká mrzutost, manžel ve vzteku rozbije lampu, vyčte jí to, a když se nechce polepšit, dá jí po hubě. Brekot, ona jde žalovat otci,

32 Putuo Zongchengzhimiao 普陀宗乘之庙 je chrámový komplex vybudovaný v letech 1767–1771 císařem Qianlongem dle vzoru Potály.

33 Chrám štěstí a dlouhého věku hory Suméru (*Xumi fushouzhimiao* 须弥福寿之庙) byl postaven v roce 1780 u příležitosti sedmdesátých narozenin císaře Qianlonga. Určen pro 6. pančhenlamu Lozang Paldän Ješeho (*blo bzang dpal ldan je šes*, 1738–1780).

34 Jedná se o jednu z přírodních dominant Chengde „Perlíkovou skálu" (*Qingchuifeng* 磬锤峰).

35 Chrám Putuo Zongchengzhimiao 普陀宗乘之庙.

36 Chrám Xumi Fushouzhimiao 须弥福寿之庙.

37 Skrt. termín pro „strážce dharmy".

38 Mytický ptákočlověk, v chengdeském pojetí už spíše rohatý orel s hadem v zobáku. Tito garudové vypadají jako typičtí tibetští khjungové (*khjung*).

39 Tibetský termín (*rdo rdže*) pro „hromoklín", tj. tantrický rituální nástroj ve tvaru symetrického žezla s okrouhlými výstupky na obou koncích, skrt. *vadžra*, viz Beer 2003, s. 105–109.

40 Tibetský termín (*ji dam*) pro „osobní božstvo", doslova „slib, přísaha"; sanskrtský termín *šakti*, doslova „moc, energie, síla", označuje jeho partnerku.

41 Pravděpodobně jde o Hévadžru (tibetsky Kjedordže, *kje rdo rdže*; čínsky *Xijingang* 喜金刚).

42 Jisl zde používá mongolský název pro stúpu, tib. čhörten (*mčhod rten*).

Na obou snímcích „Putála"
aneb chrám Putuo Zongcheng
(Chengde)

Chrám Puning s Perlíkovou horou v pozadí (Chengde)

také králi a matce. Při tom lže, že on byl opilý a že ji celou zmlátil. Otec však prohlédne, že to je lež, a domlouvá dceři, proč nešla na oslavu. Zatím sem přivedou spoutaného prince, kterého chce dát jeho otec pro zneuctění jeho stáří (pořád ukazuje na svoje dlouhé fousy) popravit. Ale jeho tchán mu dá svobodu a chce je smířit. Po dlouhém handrkování všecko dobře dopadne. Překrásné kroje, vyšívané, výborná mimika, stylizace gesta, slova i zpěvu.

Druhý kus je jakýsi pêle-mêle o chytrých služebných, fousatém chytrákovi a obelstěném králi. Jezdí se tu na „vozech“ s namalovanými koly na bocích (jeden vůz se i rozbije), jezdí se na koních – služky předvádějí výbornou parodii nemotorné jízdy. Jízda na koni se naznačuje máváním bičem za neustálého pobíhání. Kus končí dlouhou scénou se šermováním mečem, dvěma meči, trojhrotým kopím, halapartnou a nočním zápasem. Na scéně se proplétá vždy několik osob a útočí na sebe různými zbraněmi, skáče, shýbá a uhýbá se, kotouluje a dělá salta. Jedinečné jsou souboje dvojic, kdy by stačila jediná chybička proti nacvičenému sledu úhozů a úhybů a byl by malér. Je to úžasné, jaká je tu pěkná souhra.

Obecenstvo se klidně nahlas baví při představení. Také ale živě reaguje, zvláště na komické momenty. Po ukončení žádný potlesk ani děkování před oponou, ani za ní. Hlediště je zasviněno jádry slunečnic. Před divadlem mě čekal starosta, který po celé představení seděl vedle. Když ale v půl jedenácté přijíždíme k bráně v hradbě, přijde sice po dlouhém tlučení dveřník, ale klidně odmítá otevřít. Rozvíjí se debata, jíž se na naší straně účastní tři lidi. Veškeré domluvy, i výhrůžky jsou bezvýsledné. Prý neotevře, ať si jdeme tlouct na druhou bránu. Zkoušíme tedy štěstí tam, když tu potkáváme nějakou osobu, od níž se zřejmě čeká spása. Jede s námi zpět, bouchá, mluví a brána se skutečně otvírá. Připadalo mi to jak ve středověku. Když jedeme kolem neústupného vrátného, šofér mu zřejmě vyhrožuje. Asi: „Počkej, ty si to vypiješ!“

17. září 1957, úterý

Dopoledne znovu do Pu-linu, fotografovat chrám s pěti sty lohany. Při tom jsem objevil po jeho bocích další dva pavilony s polychromovanými plastikami. Za ním podlouhlý chrám s další spoustou lakovaných lohanů. V patře jsou vidět další polychromované plastiky. Přístup je ale zabedněn.

Pak následuje Putala. Focení chrámku s bronzovými buddhy (obličej zlacený), velkou Lhamo[43] a třemi bronzovými plastikami. Ověšeno zpola zničenými korouhvemi.[44] Dostal jsem se až nejvýše, kam bylo možno se dostat. V poslední masivní stavbě je nahoře uprostřed mnohoboký chrám a s bronzovými plastikami světců (též Congkhapa),[45] Táry, velké suburgany z cloisonné. Má zlacenou střechu. Je vidět na zdích, že všude kolem byly stavby nebo galerie. Úplně navrchu je ještě jeden pavilon, kam není možno se dostat. Bydlí tu strážce, který si tu nahoře klidně pěstuje zeleninu. Je tu, na pravém křídle, též mnohoboký pavilon s oltářem, před ním polorozpadlý jiný. Ve fasádě velké stavby jsou reliéfy z kamenné fajanse. Celek je jako náš středověký hrad. Některé části zcela zachovalé, jiné zřícené.

43 Tím myslí sochu zářivé tibetské buddhistické bohyně Paldän Lhamo (*dpal ldan lha mo*; skrt. *Šrídéví*; čín. *Jixiang Tianmu* 吉祥天母), která je uctívána v jednom z pavilonů na střeše chrámu Putuo.

44 Termín „korouhev“ nebo „chrámová korouhev“, používal Jisl pro svinovací obrazy, malované či tištěné na plátně, papíru, kůži atp., označované tibetským termínem thangka (*thang kha*).

45 Congkhapa (tib. *cong kha pa*, 1357–1419), též známý jako Dže Rinpočhe, je jedním z nejdůležitějších filozofů, učitelů a reformátorů tibetského buddhismu. Zakladatel monastické tradice školy Gelugpa (tib. *dge lugs pa*) a kláštera Gandän (tib. *dga' ldan*) nacházejícího se nedaleko Lhasy.

Buddhistický mnich dohlížející na restaurátorské práce v chrámu Putuo Zongcheng (Chengde)

Na terase kolem hlavní budovy jsou velké železné kotle a velké polozřícené kamenné podstavce. Před bránou dole, za bránou s kamenným nápisem, jsou dva sloni. Za nimi je brána celá obložená žlutými a zelenými reliéfními kachlíky. Ačkoliv jsme skončili v půl dvanácté, prý už nikam nepůjdeme. Ostatní prý až zas zítra. Odpoledne v půl páté pozvání starostou na čínskou žranici, to znamená, že se dnes už nebude dělat vůbec nic. Taky jo!

Jak se tu plýtvá časem! To by člověk musel žít nejméně sto let, aby udělal to, co si předsevzal.

Tak se celé odpoledne proflákalo. V šest hodin mě zavolali do společenské místnosti, kde již sedělo devět až deset lidí. Starosta, místostarosta, tajemník, velitel posádky, vedoucí kulturního odboru atd., předseda strany. Chtěli rady, pokud jde o obnovu památek ve městě. Celkem to ale asi byla jen formalita, poněvadž pak bez dlouhých debat najednou se prohlásilo, že jídlo je hotovo. Zahájil jsem průvod do jídelny, za mnou starosta. Ale teď nastala strkanice před dveřmi, kdo má jít podle hodnosti další. Jeden dával přednost druhému a strkal ho do dveří, ten se zas vykroutil a strkal tam jeho. Trvalo to několik minut, než se tak vyvztekali a byli uvnitř.

Pak zase nastala hotová panika – nezasvěcený člověk by skutečně musel myslet, že se perou –, jak podle hodností zasednout ke stolu. Konečně všecko sedělo. Musel jsem pronést přípitek, jinak by to nezačalo. A začalo se jíst, ale bohužel i pít. Nalévali jedno přes druhé – pivo, šampus a vodku. A teď jeden po druhém chodili ke mně, mluvili o přátelství mezi Číňany a námi, o mně, že si toho váží, že jsem přišel, poněvadž jsem první Čechoslovák zde atd. To znamenalo ale vždycky do dna. K tomu ještě několik společných přípitků a byl jsem hned pod párou. Ze začátku jsem zápolil s tyčinkami těžce, za velkého gaudia všech. Ale zajímavé, že jak jsem měl v hlavě, šlo to krásně a automaticky, aniž jsem na to musel myslet. Hlavně mi pak dobře šla najednou i francouzština. Byl jsem nucen vypít daleko víc než ostatní a to se taky projevilo. Sotva jsem se držel na nohou, ale stále jsem dobře věděl, co dělám. Ale z plánované druhé návštěvy nebylo nic – na to jsem si netroufl a šel jsem raději spát.

Jídlo, pokud se pamatuju, začalo se studeným předkrmem, maso, šunka, stará vejce a jiné. Pak přišly nějaké velké bílé držky – tlumočník říkal, že je to „kůže z ryby“, ale poněvadž taky nemluví perfektně francouzsky, myslím, že to byly ty pověstné žraločí ploutve. Obalované smažené a pocukrované brambory – výborné, mleté maso smažené v kuličkách, smažené maso s krájenými paprikami, celé kuře, které se dalo krásně trhat tyčinkami, celá ryba, mísa něčeho, do čeho jsem se bál pustit, poněvadž to bylo obloženo jakýmisi mraženými ponravami. Miska rýže a polévka.

18. září 1957, středa Dopoledne focení Su-mi fu-su a Su-šan [*Shuxiangsi*]. Su-mi fu-su se právě rekonstruuje, má velké obvodní galerie, uprostřed je hlavní